

BIBLIAI NÉVTÁR. TULAJDONNEVEK KONKORDANCIÁJA HAT MAGYAR BIBLIAFORDÍTÁS ALAPJÁN

Összeállította: SISKA ÁGOTA

A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója,
Budapest, 2010. 808 lap

Sokat olvashatunk fordításról és annak egy speciális válfajáról, a bibliafordításról is, de kevés olyan gyakorlati útmutatót találunk, mely konkrét tanácsot ad a tulajdonnevek fordításához a Bibliában. PECSUK OTTÓ, a Magyar Bibliatársulat főtítkára az előszóban „háttéranyag” nevezte a bibliai névtárat, mely a revideálás, vagy akár egy „majdan elkészítendő[,] felekezeten átívelő bibliafordítás” alapjává válhat.

A névtár korpusza a következő hat bibliafordításra terjed ki: az 1908-as revideált Károli-féle mellé került az új protestáns fordítás; a három katolikus fordítás az új katolikus, a Neovulgata alapján készült és a Békés–Dalos-féle fordítást takarja; ezek mellé még az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat (IMIT) magyar fordítását vette fel a gyűjtő.

A revideált Károli-bibliafordítás „kijegyzetelésével” (I. Útmutató) összegyűjtött kb. 4900 név, mely legnagyobb arányban tulajdon-, nép-, nemzetség- és könyvneveket takar, rendszerezés után került betűrendbe. A gyűjtő először kiválogatta azokat a neveket, melyek több variánsban is előfordulnak még egy fordításon belül is, ilyen például a *Hárim*, *Nehum*, *Rehum* vagy a *Gedália*, *Gedáliás*, *Gedálja*. Majd ezeket, ahol ennek szükségét látta, kiegészítette szintagmákká, melyek legtöbbször az adott névvel állandósult szókapcsolatban áll: így *Illés* mellett feltűnik az *Illés Istene*, *Úz* mellett az *Úz földje* és *Uz földje*, valamint *Hermon*-nál a *Hermon hegye* és *Hermon hegye alatt*. Az így kiválogatott szavakat és szó szerkezeteket a fővariánsnak tartott címszó alá számozva rendezte a gyűjtő, utaló címszóval irányítva hozzájuk az olvasót.

Néha a fő- és alvariánsok kiválasztása kérdéseket vethet fel: *Saul* nevének például mutatónyíll irányít a *Pál*-hoz, de ez az IMIT kiadás alapján való keresés esetén nem túl szerencsés megoldásnak tűnik. Máshol esetleg névtörténeti tanulságok is levonhatók ebből a megoldásból: például a *Mirjám*, *Miriám* nevektől a mutatónyíll a *Mária*-hoz vezet, melynek történeti előzménye a *Mirjám* és annak alakváltozatai. A nevek és variációik összevonása után a névanyag mellé a további öt bibliafordítás névvariánsai és előfordulási helyeik is bekerültek.

A szócikkek felépítése tehát a következő: címszó, számozott variánsok, néhol kiegészítve a már említett szintagmákkal, és mindezekhez az előfordulások felsorolása tartozik, hogy a névtár konkordanciaként is használhatóvá váljon. Itt kell megemlítenünk a „kötőjel” háromféle funkcióját a kötetben. Elsőként értelemszerűen akkor használatosak, amikor az adott név nem szerepel valamely fordításban. Ennek két oka lehet: egyrészt az adott név nem fordul elő valamely felekezeti fordításban, másrészt egyéb ok miatt hiányozhat. Ez utóbbit a szerző nem fejti ki részletesen, de talán kihagyásokra, eltérésekre, különböző forráshagyományokra kell itt gondolnunk. Az említett jel jelentheti még az egy szócikken belüli utalás fordításváltozatát is.

A „Tulajdonnevek konkordanciája” alcímet viselő kötet első pillantásra ellentmondásba kerülhet nevével, ha figyelünk arra, hogy „egy-két egyéb köznévi” (l. Útmutató) is helyet kapott benne: *csillagok, hegy, olajfa, tó, város, völgy* stb. E köznevek tulajdonnevekkel való kapcsolata egyértelmű, elég ha a *csillagok* címszó néhány variánsát soroztatjuk fel: *Dél csillagai, Fiastyúk, Nagymedve, Kaszás-csillag* stb. A köznevek, illetve néhol tulajdonnevek mellett is egy csillag (*) jel áll, mely arra utal, hogy nem minden bibliai előfordulás van feltüntetve, hanem csak válogatott bibliai helyek szerepelnek a felsorolásban.

Az „Útmutató”-ban SSKA ÁGOTA egy, névtárakban szokatlan dologra hívja fel a figyelmet: „néhány esetben az igehelyek között idézetet közöltem”. Három ilyen helyet találtam az egész kötetben, melyek mindegyike valóban érdekes, eltérő fordítási hagyományra visszavezethető fordításvariánsokat emel ki. Ezek valószínűleg azért kerültek be a névtárba, mert valamelyik forrásszövegben szerepel bennük tulajdonnév, de nem a kiindulási alaphoz vett Károli-bibliában. A három közül a legmeglepőbbet emelem most ki:

(KG) zápfog Bír 15,19
akkor meghasítá Isten a zápfogat, mely az állcsontban volt
(úp) mélyedés
akkor Isten kettéhasította azt a mélyedést, amely Lehiben van
(úk) Lehi barlangja
akkor Isten megrepesztette Lehi barlangját
(N) Zápfog
erre az Úr megnyitotta a Zápfogat, a Szamár-állkapcsában
(h) katlan
ekkor meghasította Isten a Léchiben levő katlant

A terjedelmi kötöttségek nem tették lehetővé, hogy hasonló fordítási problémák túl nagy arányban helyet kapjanak a névtárban, hiszen teljesen más irányba terelnék a figyelmet.

Az „Előszó” és az „Útmutató” után egy hibajegyzéket találunk, mely 26 címszó esetében főként elírási hibákat, kihúzendó adatokat közöl. A névtár fő része ezután következik (13–602). Végül kétszáz oldalon keresztül (603–807) egy névmutatót találunk, mely megkönnyítheti a névtárban való keresést. Itt minden névváltozat minden előfordulási helyről alfabetikus sorrendben szerepel. Így például a már említett *Saul* 22-szer ebben az alakban, majd kétszer *Sául*, egy-egyszer pedig *sauli*, *Sáuli* és *Saulus* formában található meg. Ezekből 16 esetben természetesen a *Pál*-hoz irányít minket a névmutató, megoldva ezzel a fentebb említett nehézséget.

A bibliai könyvek rövidítése a protestáns olvasóknak kedvez, Ézsaiás könyvét például csak *Ésa* alakban rövidíti a gyűjtő minden forrásszövegnél, annak ellenére, hogy a katolikus és a héber–magyar Bibliában csak *Izajás* alakban található meg e név. Adott esetben a nem protestáns olvasók dolgát az ilyen egyoldalúság igen megnehezíti, de ez a probléma könnyen megoldható lenne egy olyan táblázattal, melyből kiolvashatók a különböző felekezetek egyenértékű könyvrövidítései.

A névtárból a nyelvész és a bibliakutató szemszögéből nézve is hiányoltam a nevek eredetének, etimológiájának, jelentésének feltüntetését; bár egy konkordanciának (l. a kötet címét) ez nem feladata. A fordítástudomány szempontjából tekintve pedig hiányoznak az eredeti nyelvek adatai. Ha a kötet az eredeti szövegekből indulna ki, akkor rögtön láthatóvá válnának a különböző felekezeti névalakok fordítási különbségeinek okai.

A „háttéranyagnak” nevezett vaskos kötet nemcsak a revideálás és az új (akár felekezeti) fordítások alapanyaga lehet majd a későbbiekben, hanem a névtani kutatóknak is hasznára válhat. A bibliai lelőhelyek feltüntetésével konkordanciaként emellett még több tudományág által is hasznosítható. SISKA ÁGOTA hatalmas filológiai munkája egy CD-n található pdf fájlal egészül ki, melyen változatlan tartalommal közlik az egész névtár anyagát. Ezen a mellékleten keresési funkciót is alkalmazhat a kutató, mely igazán felhasználóbaráttá teszi ezt a terjedelmes névtárat.

CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA

**PROCEEDINGS OF THE 21ST INTERNATIONAL CONGRESS OF
ONOMASTIC SCIENCES 1–5.**

[A XXI. Nemzetközi Névtudományi Konferencia előadásai]

Szerkesztette: 1–4. EVA BRYLLA – MATS WAHLBERG,

5. EVA BRYLLA – MARIA OHLSSON – MATS WAHLBERG

**1–2. Språk- och folkminnesinstitutet, 3–5. Institutet för språk och
folkminnen, Uppsala, 2005–2010.**

1. 570 lap, 2. 332 lap, 3. 446 lap, 4. 420 lap, 5. 427 lap.

1. Az ICOS 2002. augusztus 19–24 között Uppsalában tartott 21. kongresszusán 41 országból 374 résztvevő gyűlt össze. E széleskörű érdeklődésnek köszönhetően az előadások írott változata öt vaskos kötetet tölt meg, melyek összeállításában a szerkesztők a szekcielnököktől is segítséget kaptak: az első kötetben VIBEKE DALBERG és W. F. H. NICOLAISEN, a másodikban LARS-ERIK EDLUND, a harmadikban ROB RENTENAAR, a negyedikben DIETER KREMER és BOTOLV HELLELAND, az ötödikben pedig WOLFGANG HAUBRICHS és TOM SCHMIDT vett részt a kiadás munkájában. A kiadványban három nyelven: angolul, franciául és németül olvashatunk a tulajdonnevekkel kapcsolatos kérdésekről, szekciók szerinti elrendezésben. Az első kötet a köszöntők és a záróbeszéd mellett a plenáris előadásokat, valamint két szekció: a névelmélet és az irodalmi névadás témakörében elhangzott előadások írott változatát közli. A második kötet a nevek forrásaként való hasznosíthatóságával foglalkozik, a harmadik kötet pedig a név és névhasználat különböző összefüggéseit tárgyalja. A negyedik kötet ismét két szekció eredményeit foglalja össze: először névtárakat és névkutatási projekteket ismerhetünk meg, majd névtervezési kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat olvashatunk. Az ötödik kötetet teljes egészében a nevek keletkezésének-létrehozásának, változásának és eltűnésének szentelték a szerkesztők. Az egyes szekciók anyaga az elnökök által a szekció végén elmondott összegzéssel kezdődik, melyekből az olvasók átfogó képet kaphatnak az előadásokban tárgyalt témacsoportokról, főbb kérdésekről. Ezeket követik az előadások absztraktjával kezdődő tanulmányok, szerzők szerinti betűrendben. Az anyag gazdagsága miatt itt nem áll módomban minden egyes írásra kitérni, ezért a következőkben inkább arra törekszem, hogy kötetenként néhány tanulmány kiemelésével felhívjam a figyelmet a kiadványban felhalmozott figyelemre méltó eredmények rendkívüli sokszínűségére.